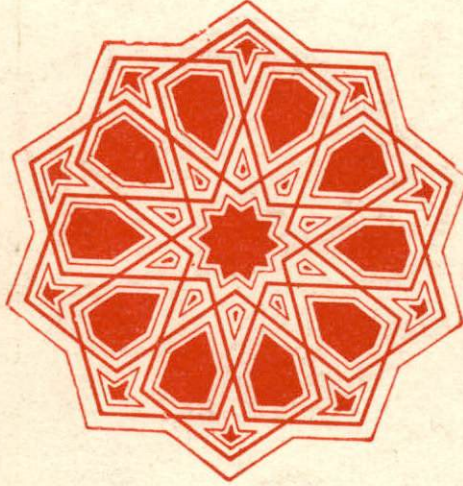

A. Ü. İLÂHIYAT FAKÜLTESİ
Kütüphanesi

İLÂHIYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHIYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

I - IV

1957

DOĞUŞ LIMITED ŞİRKETİ MATBAASI — ANKARA

1 9 5 9

YIL : 1957

Cilt : VI Sayı : I-IV

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ TARAFINDAN
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

A. Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
Kütüphanesi

I - IV

1957

DOĞUŞ LİMİTED ŞİRKETİ MATBAASI — ANKARA

1 9 5 9

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa No.
Prof. M. b. Tavit et TANCI : Gâzzâliye Göre Kur'an'ın Tefsiri	1
Ali Himmet BERKİ : İslâm'da Vakıf	19
Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLKEN : Fârâbî ve İbn Sina'nın Garp Orta- çağ Düşüncesi Üzerinde Tesirine Dair Yeni Bazı Münakaşalar . . .	27
Prof. Dr. Şakir BERKİ : İslâm Hukukunda Adalet Esasları ve Adalet Teşkilâtı	35
Prof. I. H. BALTACIOĞLU : Din'e Doğru	44
Dr. Necati ÖNER : Türkiye'de Yeni Mantık Ceryan- larının İlk Habercisi : Ali Sedad	60
E. W. F. TOMLIN : Doğu ve Batı Hikmetleri. Çev. : H. G. YURDAYDIN	70
Hüseyin ATAY : İslâmdan Önce Arap Yarımada- sında Putperestlik ve Yayılışı . . .	80
Doç. Dr. Kâmuran BİRAND : Hinwendung zur Europäisierung in der Türkischen Weltanschauung	90
Doç. Dr. Kâmuran BİRAND : Türk Düşüncesinde Avrupalılaş- ma Hareketleri	96
Doç. Dr. M. TAPLAMACI- OĞLU : Sosyolojinin Kural ve Kanunları (Metod)	103
Doç. Dr. Kâmuran BİRAND : Dinin Mahiyeti Üzerine	120
N. DANIŞMAN - TUĞ : Eş'arilik Neden Batımlığa ve Hu- lûl'e Karşı Cephe Almıştır?	135
N. DANIŞMAN - TUĞ : Pourquoi L'Ash'arisme Combat-il l'Esoterisme et l'idée de la trans- fusion spirituelle?	153
N. DANIŞMAN - TUĞ : Fusus'ul-Hikem Kitabının Türkçe ve Fransızca Tercümeleri	157
<u>Kitap Tenkitleri :</u>	
Dr. Yaşar KUTLUAY : Doç. Dr. Neş'et Çağatay, İslâm- dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı	159

KİTAP TENKİTLERİ :

İSLÂMDAN ÖNCE ARAP TARİHİ VE CAHİLİYE ÇAĞI

(Doç. Dr. Neş'et ÇAĞATAY A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınlarından,
XX, 176 S. 1 Harita Ankara 1957)

DR. YAŞAR KUTLUAY

İslâm Tarihi tetkiklerinde, İslâmdan önceki sâmi milletlerin kültür, medeniyet ve siyasî tarihleri bilinmeksizin doğru ve isabetli hüküm vermeye imkân olmadığı herkesçe kabul edilen bir hakikattir. İslâmiyetin kurulup Peygamber zamanında yayıldığı muhitlerde gelip geçmiş, fakat silinmez izler bırakmış olan kütleleri tanımadan bu yeni disiplin üzerinde yapılacak her türlü incelemenin köksüz ve eksik olacağı çok eskiden bilinen bir husus olmasına rağmen müsbet bir eser ortaya konulamıyor, sadece asırlar ötesinden gelen birbirini tutmaz rivayetlerin nakli ile iktifa ediliyordu.

XIX. uncu yüzyılın ikinci yarısından sonra Arap Yarımadası ve Mezopotamya'nın çeşitli köşelerinde yapılan kazılarda ele geçirilen tabletlerin okunması ile milâttan geriye doğru uzanan ikibin yıllık karanlık devrin bazı kısımları aydınlanmış, elde edilen yeni bilgilerle eski rivayetler karşılaştırılarak bir neticeye varma yolunda gayretler başlamıştır.

Burada bahsetmek istediğimiz Doç. Dr. Neş'et Çağatay'ın "İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı" türkçede bu konuyu etraflı olarak inceleyen hemen hemen ilk ciddi eser olarak karşımıza çıkıyor. Daha önceki çalışmalar ya umumî bir tarihte ayrılan mahdut sayfalara veya münferit makalelere inhisar etmekte, yahut da sadece cahiliye çağından bahseden muhtasar medhallerden ibaret bulunmaktadır.

Eser dört bölüme ayrılmış :

Birinci bölüm, "Sâmîler - Araplar ve Güney Arabistan Devletleri" ile başlıyor. Sâmîlerin ana yurdu ve yayılmaları anlatılırken "Mezopotamya, Suriye ve Filistine Sâmi bir ülke çehresi veren yayılmalar, Arabistandan kuzeye çıkmış Sâmi kavimler tarafından yapılmıştır" fikri benimseniyor. Buzullar devrinden hemen sonra Arabistanın bugünkü kum çölleri ve kurak bölgeleri yerinde sık ve geniş ormanların, büyük ırmakların bulunduğu, fakat buzulların kuzey sınırı daha yukarıya gidince yavaş yavaş kendini duyuran bir kuraklık başladığı yolundaki jeoloji bilginlerinin mütalâalarının da görüşü desteklediği belirtilerek, Iraklı bilgin Dr. Ali Cevad'ın "Tarih'ul-Arab Kabl'el-İslâm" adlı eserinden nakiller yapılarak kuzeye çıkan bu göçmen topluluklarının Sümerler'le

olan münasebetleri, mücadeleleri, ele geçirdikleri topraklar, Orta Asyalı boy'larla karışmaları neticesi ortaya çıkan melez kavimler anlatıldıktan sonra "İlk Sâmi Devletler"e geçilerek, "Akad İmparatorluğu", "Birinci Babil", "İkinci Babil İmparatorlukları" ve "Asur Krallığı", "Main (Mina) Devleti", "Sebalılar Devleti", "Himyerliler Devleti" sırası takip edilerek M. Ö. 2725 den M. S. 525 yılına kadar gelen Sümerler'in varisi Sâmililer'le bunların göçle güneye inmiş olanlarının kurdukları devletler yirmi iki sahifede hülâsa ediliyor.

"Eski Yemen Medeniyeti" genel başlığı altında M. Ö. XV inci yüz yılda Mainlilerle başlayıp Sebalılarla devam edip Himyerlilere geçen ve Habeş saldırısı ile yıkılan medeniyet, Hükümet ve içtimâî durum, Ticaret, San'at, Çiftçilik, Teknik işler, Dil ve Yazı, Güney Arabistanda Din, konuları Strabon, Plinius, Herodot'un eserleri ile Tevrat'a ve başlıca C. Zeydan, el-Arab Kabl'el - İslâm; M. Mebruk Nafi, Asr ma Kabl'el-İslâm; C. Ali, Tarih'ul-Arab Kabl-el-İslâm; Hemdanî, el - İklil; G. Le Bon, La Civilisation des Arabes ve J. Pirenne, Les Grands Courants de l'Histoire Universelle'e dayanılarak ihtisaren naklediliyor.

İkinci bölüm, "İslâmdan Önce Kuzey Arabistandaki Arap Devletleri" genel başlığını taşıyor. Bunlardan ilk ele alınan Filistinin güneyindeki eski Edom bölgesinde kurulmuş olan Nabatlılar devletidir. Akabe Körfezinin aşağılarına kadar uzanan bu topraklarda İsrail Devleti zamanında Hz. Davud ve oğlu Hz. Süleyman devirlerinde (M. Ö. takriben XI - X uncu yüzyıl) Edomlular oturuyorlarken, M. Ö. V inci yüzyılda doğudan gelen Nabatlıların saldırısı ile yıkılıp onlara karışmışlardır. Nabatlıların asılları hakkında çeşitli görüşleri inceleyen müellif Brockelmann'a uyarak Arap olmaları ihtimalini kuvvetli buluyor.

"Palmirliler" bölümüne önce şehrin isminin izahı ile giriliyor. Meşhur Diyoklesyan ticaret yolu üzerinde olması dolayısıyla parlayan ve Roma ile sıkı münasebette bulunan Palmir (Tadmür)in adı kazılarda ele geçen birçok yazıtlarda zikredilmektedir. Yapılan arkeolojik araştırmalar, seyyahatler ve anıtların okunması ile diğer arap devletlerine nasip olmayan bir şekilde tarihi aydınlanmış bulunan Palmir'i yazarken Dr. Çağatay bilhassa şu eserlerden faydalıyor: Jean Starcky, Palmyre. Albert Champdor, Les Ruines de Palmyre. L. Homo, L'Empire Roman. C. Zeydan, El - Arab Kabl el - İslâm. İsrail Velfenson, Tarihu'l-Lûgat'is-Sâmiye.

Palmirin siyasi tarihinden sonra, Dil ve Yazı, Takvim, Din ve Ticaret Yolları ile Palmir Ticareti anlatılıyor.

Roma ve İran İmparatorluklarının sınırları üzerinde kurulan "Gassaniler Devleti"nin menşei hakkında İbn Hişam'ın naklettiği Ma'rib Seddi yakınlarındaki Gassan Pınarı rivayeti ile Batlamyos'un verdiği haberlerin yekdiğerine uygunluğuna işaret edildikten sonra, bu devletin Bizans, İran ve Müslümanlarla olan münasebetleri, 636 yılında Ömer b. Hattab devrinde saltanatına son verilen Eyhem oğlu Cebele ile tarih sahnesinden silindikleri kaydediliyor.

Sasanîlere tâbi bir emirlik olan Hîreliler veya Lahmîler'in İranla olan münasebeti Gassanîlerin Bizansla olan münasebetine nazaran daha fazla olduğu için kaynaklar haklarında daha sarîh ve geniş bilgi vermektedirler. İbn Hîşam, Taberî ve C. Zeydandan başka Hondmir'in Habib-üs-Siyer'i ve A. Christensen'in l'İran Sous les Sassanides'nden de faydalanan müellif devletin mufassal tarihinin sonunda M. 268 de Amr b. Adiy'le başlayıp 630 da Münzür-el-Mağrur ile sona eren hükümdarlarının saltanat yılları ile beraber bir listesini veriyor.

"Kindeliler" in tarihi Gassanîler ve hele Hîrelilere nazaran çok karanlıktır. Bahreyn ve Yemame'de otururlarken Hadramavt'a sürülmüş oldukları rivayet edilir. Himyerli Hassan b. Es'ad'ın (420 - 425) zamanında Hucr b. Amr, Maad Kabileleri emirliğine tâyin edilmiş, sonraları Berk b. Vail kabilelerine de hâkim olarak Necid bölgesinde devletini kurmuştur. Daha sonra Zerdüşt ve Mazdek mücadeleleri sırasında İran hükümdarı Kubad Mazdekîleri tutan Kindeliler Emiri Hâris'i Hîre tahtına getirdi ki böylece nüfuz sahası çok genişledi. Nuşirevan-ı Adil'in Hâris'i azletmesiyle devletin inkiraz devri başladı ve son emir Umru ul-Kays'ın (560 - 565) ölümü ile birçok küçük emirlikler ortaya çıktı.

Üçüncü bölümde "Hicaz bölgesi"ne geçiliyor. İslâm Tarihi bakımından Arabistanın en önemli kısmı olan Hicaz, muhtelif cephelerden inceleniyor. Belli başlı iki merkez olan Mekke ve Medine'nin tarihî birçok kaynaklara başvurularak aydınlatılıyor. Kur'anı Kerim, Tevrat, Ebu'l-Fida'nın el-Muhtasar fi Tarihi'l-Beşer'i, Taberî'nin Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, İbn Hîşam'ın Siret'i, İbn Kelbî'nin Kitabu'l-Asnam'ı, İbn Batuta'nın Seyahatnamesi gibi eski kaynakların yanı sıra Abbas Şüsterî Mehrin'in Hâtem ün-Nebiyin'i, Eyüp Sabri Paşa'nın Mir'at-ı Mekke ve Mir'at-ı Cezireti'l-Arab'ı, Ali Ekber Feyyaz'ın Tarih-i İslâm'ı, Nasrullah Felsefi'nin Heşt Makale'si, Mahmud Es'ad'ın Tarih-i Din-i İslâm'ı, Mehmed Fehmi'nin Tarih-i Edebiyat-ı Arab'ı, P. H. Lammens'in La Cité Arabe de Taif a la Veille de l'Hégire ve La Mécque a la Veille de l'Hégire'si, L. Caetano'nun İslâm Tarihi tercümesi gibi arapça, farsça, Fransızca ve Türkçe eserlerin gözden geçirildiği anlaşılıyor. Bu bölümün ara başlıklarının sayılması dahi muhteviyatı hakkında bir fikir verir kanaatindeyiz : A — Mekke Bölgesi (s. 70), B — Medine Şehri (s. 83). "Cahiliye Çağı" : A — Cahiliye Çağında İdarî ve Siyasî Durum (s. 87), B — Cahiliye Çağında Dinî İnanç (s. 90), 1. Tanrı İnancı ve Puta Tapma, 2. Arapların Kâbeden başka tapınakları; el-Uzza, el-Menat, Zülhalasa tapınağı; Fels Tapınağı, Ruda Tapınağı, Zülkâabat, 3. Arapların putlara karşı saygısızlıkları, 4. Kâbe ve Kâbe'ye saygı ile ilgili görevler. C — Kâbe ve Mekke İdaresiyle ilgili bazı görevler (s. 105), a) Sidanet, b) Sikayet, c) Rifade, d) Ukab, e) Nedve, f) Sifaret, g) Nizaret, h) Kubbe, i) İsar ve Ezlâm. D — Mescid-i Haram ve Önemli Yerleri (s. 111) : a) Mescid-i Haram, b) Hacer-i Esved, c) Makam-ı İbrahim, d) Hatim, Hıcr, e) Metaf, f) Ahsef, Mi'cen, g) Zemzem Kuyusu. E — Cahiliye Çağında İçtimaî Durum (s. 116) : 1. Cahiliye Çağı Araplarında Aile, 2. Cahiliye Çağında Sosyal Sınıflar : a) Hürler, b) Esirler, c) Mevali. 3. Cahiliye Çağında Kadının Durumu. 4. Hamse ve Semiye. F — Araplarda Âdet ve Gelenek-

ler ve Bâtıl İnançlar (s. 125) : a) Araplarda ölü gömme âdeti, b) Dış atma âdeti, c) Bahîre, Sâibe, Vasile ve Hâmî âdetleri, d) Araplarda kumar oyunları. G — Cahiliye Çağında Arap Kültürü (s. 127) : 1. Araplarda yazı, 2. İlm-i Nücum (Astroloji), 3. Meteoroloji, 4. Mitoloji, 5. Kehanet ve arafet, 6. Kıyafet, 7. Cahiliye çağında tıp, 8. Cahiliye çağında şiir, 9. Cahiliye çağında san'at. H — Cahiliye Çağında Hicaz Ticareti (s. 139).

Eserin dördüncü ve son bölümünde "Hicaz'da İslâm'dan Önce Tek Tanrı İnancı" ele alınarak, Hazreti Muhammedin Peygamberliğinden önce, puta tapmanın saçma olduğuna kani olarak Hz. İbrahim'in dinî olan Hanifliği aramak ve öğrenmek üzere seyahatlere çıkan dört kişi ile tek tanrı inancını güden belli başlı şahıslar hakkında İbn Hişam'dan naklen bilgi veriliyor. Bunlar Varaka b. Nevfel, Ubeydullah b. Cahş, Osman b. Huveyris, Zeyd b. Amr, Kus b. Sâide, Umeyye b. Ebi's-Salttır.

Kitap Genel Bibliyografya, İndeks, Ticaret Yolları, Kabileleri ve Vadileri ile Arabistanı gösteren bir harita ile sona eriyor.

Bibliyografyada bu saha ile ilgili bütün neşriyatın yer almamış olması eksiklik addedilmemelidir. Zira eserin yazılış maksat ve gayesi, bütün cepheleriyle, mufassal bir Arap Yarımadası ve Mezopotamya tarihi vermek değil, İslâm Tarihi ile meşgul olanlara ve bilhassa İlâhiyat Fakültesi talebesine bir el kitabı vazifesi görmektir.